

змагальні технології, перевіряти професіональні та комунікативні здібності та навички, здійснювати поглиблений репутаційний аналіз, обов'язково визначати ступінь світоглядної та ідеологічної компетентності.

Нова політична еліта в Україні має відігравати роль рушія дійсно конструктивних змін, мати здатність до самоорганізованості, тому держава і громадянське суспільство зобов'язані сприяти консолідації та структуруванню політичної еліти на засадах єдності та патріотизму, залучати кращий європейський досвід у сфері рекрутування політичної еліти. Успішність та професійність політичної еліти також залежать від рівня її політичної культури як визначального чинника прийняття й реалізації компетентних політичних рішень, умови здійснення політичного діалогу із громадськістю, здатності віднайти компроміс та порозуміння в будь-якій кризовій ситуації. У політичній системі сучасної України першочерговими є проблеми легітимації та делегітимації політичної влади, відмови від партійної та регіональної клановості, що виявляється через «кризу довіри» до влади, наслідком чого є радикалізація політичних процесів, політична пасивність, зневіра та апатія, радикалізація політичних процесів, загроза територіальній цілісності та національній єдності тощо.

Реалією сучасного українського політикуму є діяльність олігархічних структур, які прагнуть владних переваг для забезпечення своїх інтересів, виборюють можливість впливати на прийняття принципових політичних рішень. Вирішувати ці проблеми має нова політична та владна еліта, визначальними рисами якої мають бути професіоналізм, мобільність, здатність до міжвідомчої кооперації та координації, наявність елементів проектного мислення, лідерський потенціал, ініціативність, здатність до самостійної реалізації інноваційних проектів, спроможність до генерування нових ідей.

Є. М. Мануйлов, доктор філософії, професор,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Правова культура юриста як основа його професіоналізму

Становлення української державності, інтеграція в європейське і світове співтовариство, побудова громадянського суспільства та правової держави вимагають відповідної правової культури громадян, тим більше – фахівців права. Дослідженнями проблем правової культури останнім часом займалися такі відомі вчені, як С. Алексєєв, Є. Аграновська, І. Воронова, О. Петришин,

М. Панов, П. Рабінович, Ю. Тодика та ін. Проблеми формування правової культури стоять у центрі уваги таких дослідників, як Л. Герасіна, В. Головченко, О. Данильян, Г. Дехтяр, О. Дзьобань, Г. Клімова, С. Максимов, Н. Поліщук, М. Требін та ін. Але досі немає спеціальних досліджень правової культури юриста.

Крім того, саме поняття правової культури тлумачиться дослідниками по-різному. Наприклад, академік М. І. Панов стверджує, що правова культура є основою відтворення в суспільстві правового досвіду, розвитку інтелектуального та духовного потенціалу народу. Вона являє собою систему духовних і матеріальних цінностей у сфері функціонування права й охоплює всю сукупність найважливіших ціннісних компонентів правової реальності в її розвитку. За своїм змістом поняття «правова культура» включає в себе: право, правосвідомість, правотворчість, правовідносини та правозастосування [1, с. 5]. Професор С. І. Максимов вважає, що правову культуру можна представити як певну смислову єдність, яка складається з правових концепцій, джерел права, правової методології і правової аргументації, легітимації права, а в більш широкому аспекті – із загальних правових цінностей і загального праворозуміння. У понятті «правова культура» порівняно з поняттям «правова система» акцент зміщується з інституційних моментів на момент ціннісний. Правова культура – це перш за все момент цінностей та ідеалів [2, с. 211]. Професор М. П. Требін зазначає, що правову культуру громадян демократичного суспільства можна визначити як ціннісно-нормативну систему, орієнтовану на ідеали гуманізму і демократії, яка схвалюється більшістю населення в суспільстві або основними соціальними групами. Вона містить базові демократичні переконання, установки, орієнтації, символи, спрямовані на політико-правову систему, охоплює як правові ідеї і цінності, так і чинні норми правової практики [3, с. 5].

Усі ці підходи до розуміння сутності правової культури, на нашу думку, відокремлюють головне, що в основі правової культури громадянина лежать високий рівень правової свідомості і культури, загальнолюдські цінності та соціальна відповідальність за свої вчинки.

Якщо говорити про правову культуру юристів, то ця професія виділяється серед інших рядом специфічних властивостей, що пов'язані з тими обов'язками, які вони виконують у суспільстві. Це перш за все охорона прав і інтересів громадян, боротьба з правопорушеннями, розв'язання на основі законодавства різноманітних юридичних проблем. А це пов'язано з правовою культурою юриста, яка повинна поєднувати високий професіоналізм із духовним багатством фахівця права.

Сучасні дослідники намагаються вивчати правову культуру юриста відповідно до філософсько-правової сутності цього поняття. Зокрема, О. А. Ануф-

рієнко досліджував цю проблему з позицій впливу духовної, правової та національної політичної культури на формування професійно-політичної культури юриста і виділяє такі підходи: а) антропологічний та аксіологічний підхід при аналізі того, яким чином, за допомогою яких засобів можливе формування професійно-політичної культури юриста; б) гносеологічний підхід при розумовому відтворенні аспектів професійно-політичної культури юриста; в) метод герменевтики (тлумачення) права при з'ясуванні змісту правових норм, які регламентують професійну діяльність юриста стосовно вирішення політико-правових проблем і формування професійно-політичної культури юриста; г) методи аналізу та синтезу, дедукції та індукції, абстрагування, поєднання історичного та логічного, використані при систематизації емпіричного матеріалу й отриманні власних теоретичних результатів для досягнення поставленої мети.

На нашу думку, правова культура юриста є частиною правової культури суспільства. Проте правова культура юриста вбачається в критичному, творчому осмисленні правових норм, законів, правових явищ з погляду їх гуманістичного, демократичного і морального змісту. Крім того, правова культура юриста повинна бути зорієнтована на духовно-філософське осмислення духу природного і змісту позитивного права. Більшість дослідників правової культури юриста (С. Алексєєв, Є. Аграновська, І. Воронова, Л. Герасіна, Г. Клімова, О. Петришин, М. Панов, Ю. Тодика, О. Данильян, О. Дзьобань, С. Максимов, М. Требін та ін.) вважають, що вона припускає такі складові: знання чинного законодавства; переконаність у необхідності та корисності правових норм і законів, установлених у суспільстві; уміння користуватися правовим інструментарієм (законами, правовими актами тощо) у повсякденній діяльності.

Правова культура функціонує як єдність чуттєвого і раціонального у професійній діяльності юриста. Тобто чуттєве і раціональне визначає зміст і рівень правової культури юриста. Правове почуття є результатом правової свідомості або її дією, зовнішньою оболонкою. Адекватну правову орієнтацію юриста відрізняє взаємозумовленість чуттєвого та раціонального. Раціональність права – це критерій, який дозволяє сформувати такі системи права, які були б самодостатніми і забезпечували функціонування суспільства на засадах правового почуття та правопорядку. Отже, у правовій культурі юриста чуттєве і раціональне взаємодіють. Це пов'язано із формуванням поваги до права, духовності і моральної відповідальності.

Високий рівень професійної культури юриста – нагальна вимога сьогодення, оскільки від професійної культури фахівців права безпосередньо залежить успішне розв'язання актуальних проблем державотворчого процесу. Крім того,

з розвитком сучасного суспільства, здійсненням великих перетворень у різноманітних сферах людської діяльності – соціальній, економічній, політичній, духовній – природно відбуваються і певні зміни в юриспруденції, самому характері юридичної діяльності, спеціалізації правової практики.

По-перше, помітно зростають значення і престижність юридичної діяльності. Вона набуває все більшого визнання з боку суспільства на різних рівнях державно-політичної системи соціального середовища. Стає важливим фактором розбудови громадянського суспільства і правової держави [5].

По-друге, забезпечення охорони прав і інтересів людини, впровадження норм міжнародного права у внутрішнє законодавство України ставить перед юристами нові, складні завдання щодо вдосконалення форм і методів роботи в сучасному суспільстві.

По-третє, оновлення всіх сфер життєдіяльності суспільства потребує також істотних коректив, нових підходів як у змісті правового регулювання відносин в економічній, політичній, соціальній та духовній сферах, так і нових методів і форм упровадження сучасного законодавства.

Отже, формування правової культури юристів є актуальним для сучасного українського суспільства [6]. Цей процес, як вважають дослідники, може відбуватися як на макрорівні, так і на мікрорівні. На макрорівні – це стихійний вплив на особистість юриста всіх умов соціального середовища, які можуть бути включені як позитивні, так і негативні чинники впливу, походження яких пов'язано насамперед з правовою та політичною системою. На мікрорівні цей процес відбувається як цілеспрямована і організована діяльність, метою якої є досягнення високого рівня професійної культури юриста.

ЛІТЕРАТУРА

1. Панов М. І. Політична і правова культура як фундаментальні чинники державотворення в Україні / М. І. Панов // Політична культура суспільства: джерела, впливи, стереотипи : зб. ст. і тез за матеріалами Всеукр. наук.-теорет. конф. – ХХ Харк. політолог. читання. – Х. : НЮАУ ім. Ярослава Мудрого ; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування АПрН України, 2008. – С. 3–6.
2. Максимов С. І. Українська правова культура та її вплив на політичну культуру / С. І. Максимов // Політична культура суспільства: джерела, впливи, стереотипи : зб. ст. і тез за матеріалами Всеукр. наук.-теорет. конф. – ХХ Харк. політолог. читання. – Х. : НЮАУ ім. Ярослава Мудрого ; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування АПрН України, 2008. – С. 211–214.
3. Требін М. П. Правова культура громадян в українському суспільстві / М. П. Требін // Наук. зап. Харк. ун-ту Повітр. Сил. Соціал. філософія, психологія. – Х. : ХУПС, 2007. – Вип. 1 (27). – С. 3–9.

4. Данильян О. Г. Специфіка формування правової культури в транзитивному суспільстві // Наук. зап. Харк. ун-ту Повітр. Сил. Соціал. філософія, психологія. – Х. : ХУПС, 2006. – Вип. 2 (26). – С. 3–9.
5. Правосвідомість і права культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні : монографія / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. – Х. : Право, 2009. – 352 с.
6. Правове виховання в сучасній Україні : монографія / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – Х. : Право, 2010. – 368 с.

В. Л. Погрібна, доктор соціологічних наук, професор,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

СУЧАСНА ГЕОПОЛІТИКА — ТОРЖЕСТВО РЕАЛІЗМУ НАД ІДЕАЛІЗМОМ?

Мінлива геополітична реальність вимагає постійного осмислення природи міжнародних відносин, пошуку закономірностей і виявлення основних тенденцій їх розвитку, визначення ролі просторово-територіальних чинників у формуванні світового порядку. Спочатку геополітичні уявлення склалися в рамках різних галузей знання: філософії, історії, політики, географії, права, військового мистецтва, історії дипломатії. Поступово ці ідеї набули форми теорій і концепцій, звільнилися від впливу релігії, моралі, філософії та стали описувати реальні просторові моделі взаємин держав. При цьому об'єктом геополітики стали ідеї про світовий політичний порядок [2, с. 137–139].

Істотні відмінності класичної і сучасної геополітики диктуються техніко-технологічним прогресом і викликаними ним змінами в економічній і військовій силі держав – основних діючих осіб на світовій геополітичній сцені XXI ст., зміною державних, етнічних, конфесіональних і цивілізаційних кордонів. Тому на передній план висунулася парадигма освоєння нових просторів – фізичних (повітряний, підводний простір, близький і далекий космос) і культурних (радіо-, телефір, Інтернет, кіноіндустрія, література, мистецтво).

Концептуально ця парадигма розділилася на два, по суті діаметрально протилежних, напрями: 1) *політичного реалізму*, що розглядає світову політику як арену панування й домінування великих держав; 2) *політичного ідеалізму*, при якому має місце прагнення запровадити в міжнародні відносини ази моралі й справедливості, принципи суверенної рівності держав і права в їхніх взаєминах [4, с. 96–126].